

Олег ЖЕРНОКЛЕЄВ

ТЕРЦІАРІЙ В ПІДПІЛЛІ: МИРЯНСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ УГКЦ НА ПРИКАРПАТТІ В 70–80-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглянуто місце та значення світських відгалужень чернечих згромаджень (“третіх орденів”) у структурі й діяльності підпільної Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Констатуючи “мовчанку” офіційних радянських документів про терціаріїв, покладено в основу джерельної бази дослідження спогади та свідчення активних учасників цього руху. Доведено, що в 1975–1977 рр. на теренах Івано-Франківської обл. було створено особливі об’єднання мирян – треті ордени редемптористів і василіан, які займали проміжне становище між чернечим та світським способом життя й відіграли помітну роль у забезпеченні нелегального функціонування УГКЦ аж до її виходу з підпілля наприкінці 80-х років ХХ ст.

Ключові слова: УГКЦ, терціарії, редемптористи, василіани.

Актуальність проблеми активізації участі мирян у повсякденному християнському житті засвідчують, зокрема, численні документи сучасної Католицької Церкви (постанови II Ватиканського собору, послання й праці римських понтифіків і архиєреїв тощо), які неодноразово й настійливо вказують на потребу підвищення ролі мирян у діяльності громад, парафій, різних церковних інституцій. З цього погляду особливе місце належить світським інститутам Церкви, а також мирянським гілкам чернечих згромаджень, що історично – майже 800 років тому – одержали назву “третіх орденів” (в українській традиції – “третіх чинів”).

Третій чин – це “місце духовної, інтелектуальної та соціальної праці на славу Божу для тих людей, котрі прагнуть служити Богові, не виходячи зі свого світського стану. Не полишаючи мирських занять, вони максимально можливою для них мірою присвячують своє життя Богу. Згідно з давньою традицією Західної церкви, таких людей називають терціаріями – від латинського слова *tertio* (третій)”¹.

Однак у сучасній вітчизняній історіографії світським інститутам Католицької Церкви приділено вкрай мало уваги. Показово, що в більшості праць, які так чи так стосуються історії католицького чернецтва, треті чини навіть не згадують. Чи не єдиний виняток – окремі спеціальні статті Миколи Кирюшка й Ірини Єрмак². Те ж саме стосується й наукових студій з історичного минулого греко-католицизму на теренах

¹ *Кирюшко М.* Терціарії в Україні / М. Кирюшко, І. Єрмак // *Людина і світ.* – 2004. – № 2. – С. 36.

² Там само; *Кирюшко М.* Терціарії в Україні / М. Кирюшко // *Історія релігій в Україні: науковий щорічник.* – Львів: Логос, 2004. – Кн. 1. – С. 283–287; див. також: *Жерноклеєв О.* Витоки й становлення Третього чину мирян Згромадження Воплоченого Слова УГКЦ / О. Жерноклеєв // *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія.* – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. 12–13. – С. 58–62.

Прикарпаття. У загалом ґрунтовних і докладних монографіях, присвячених історії Івано-Франківської єпархії УГКЦ, зокрема й періоду підпілля³, діяльність терціаріїв не була предметом вивчення. Логічне пояснення цього, серед іншого, вбачаємо й у “мовчанні” офіційних документів відповідних радянських органів про членів третіх чинів УГКЦ. Тим часом саме ці документи – після відкриття доступу до них – стали основою джерельної бази досліджень для багатьох світських істориків Церкви.

Чи взагалі знали радянські “функціонери від релігії” про існування мирянських організацій УГКЦ у підпіллі? Якщо припустити, що знали, то ситуація нагадуватиме недобросовісних правоохоронців, ладних радше приховувати злочин, аніж ставати собі “мінус” у загалом й без того неефективній боротьбі з уніатством. Проте така ситуація усе ж маловірогідна.

Із документів того часу складається враження, що в роки “застою”, особливо в 70-х – на початку 80-х років ХХ ст., поступово посилювалося усвідомлення неможливості простежити за кожним вірним підпільної УГКЦ, яких були тисячі, та безперспективності боротьби з ними відносно цивілізованими методами, без застосування масових репресій та кривавого насильства. Тому радянська система полювала насамперед за підпільними священиками й монахами, особливо за єпископами, розуміючи, що без єпископа немає Церкви. Тим часом діяльність багатьох мирян залишилася поза увагою відповідальних радянських органів. Разом із тим ми абсолютно переконані, що та ж система не потерпіла б існування цілих підпільних організацій, якби знала про їхнє існування.

Так чи так, але про треті чини УГКЦ зовсім не згадують радянські документи 70–80-х років, які стосуються розвитку релігійної ситуації в Івано-Франківській обл. Однак відомі на сьогодні історичні факти доводять, що терціарії були важливою складовою церковних структур і відігравали помітну роль у житті підпільної УГКЦ. Отже, чи не єдиним джерелом їх вивчення залишаються спогади та свідчення самих учасників й очевидців тих подій. Не маючи змоги поки охопити всю Галичину через брак конкретно-фактичного матеріалу, мета цієї статті – висвітлити діяльність третіх орденів УГКЦ на теренах Прикарпаття в 70–80-х роках ХХ ст.

У наш час етимологію терміна “терціарії”, як правило, трактують дещо спрощено: чоловічі чернечі спільноти вважають першим орденом, жіночі – другим, а світські (лаїкат) усіх станів і професій – третім. Насправді, віднесення мирян до третього ордену було пов’язане з поширенням у середньовічній Європі (V–XV ст.) уявлення про троїсту будову суспільства. Тодішній соціум традиційно поділявся на: “тих, хто молиться” (священнослужителі), “тих, хто воює” (рицарі, феодалі) і “тих, хто працює” (спочатку переважно селяни, згодом ремісники, торговці, підприємці). Водночас поступово склалося й уявлення про триєдину будову Церкви. Наприкінці XII ст. до “ордену кліриків”, тобто священиків (*ordo clericorum*), та до “ордену ченців” (*ordo monachorum*) додається також “орден покаяння” (*ordo poenitentium*), що складався з мирян⁴.

³ Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2010. – 500 с.; Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки / І. Андрухів. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2004. – 344 с.

⁴ Початок чину покаяння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kapucyni.org.ua/200.htm> (03.11.11); див. також: Weber R. A History and Theology of Sharing Responsibility for the Church / Richard K. Weber // Spirituality today. – 1985. – Vol. 37. – No. 2 (Summer). – P. 100–107.

Ще з початку XII ст. папи брали під свій захист різні групи, що провадили покайне життя. У 1195 р., коли св. Франциск з Ассиза ще був підлітком, у північній Італії створено групу розкаяних, відому як “гуміліати”. Папа Інокентій III затвердив їй спосіб життя в 1201 р.⁵. Саме її учасників вперше в історії названо “третьім чином”. Згодом св. Франциск та його перші брати також, поки не отримали папське затвердження свого чернечого уставу, називали себе “розкаяними з міста Ассиза”. Особливий спосіб життя мирян, які перебували під духовним впливом св. Франциска, був визначений відомим документом під назвою “Memoriale propositi” та усно затверджений папою Гонорієм III у 1221 р.⁶. Фактично, це був перший статут майбутнього третього чину францисканців.

Остаточне організаційне оформлення францисканського третього чину припадає на кінець XIII ст. Тоді ж закінчилося становлення третього чину, пов’язаного з орденом домініканців⁷. Дещо пізніше аналогічні світські відгалуження виникли в кармелітів та інших католицьких чернечих згромадженнях. Упродовж наступних століть до терціаріїв належало чимало відомих осіб, які творили світову історію. Зокрема серед тих, кого історична традиція відносить до францисканських терціаріїв, достатньо згадати європейських монархів: св. Єлизавету Угорську, короля Франції Людовіка IX Святого, короля Кастилії св. Фердинанда, св. Єлизавету Португальську; із діячів літератури, мистецтва, винахідників тощо можуть бути названі Данте, Петрарка, Кола ді Рієнцо, Христофор Колумб, Васко да Гама, Сервантес, Лопе де Вега, Дон Педро Кальдерон, Томас Мор, Гальвані та багато інших. Членами третього чину були папи Пій IX, Лев XIII, Пій X⁸.

Після певного занепаду в період просвіченого абсолютизму, Великої французької революції та подальших воєн, із часу понтифікату папи Лева XIII (1878–1903) треті чини знову стали дуже діяльними. На початок XX ст. загальна кількість членів францисканського третього чину оцінювалася приблизно 2,5 млн осіб у всьому світі. За деякими даними, лише в міжвоєнній Польщі наприкінці 1930-х років налічувалося близько 200 тис. францисканців-терціаріїв⁹.

У першій третині XX ст. активізувалися й треті чини в Українській Греко-Католицькій Церкві, зокрема у згромадженнях василіан і редемптористів. Одним із свідчень цього стали Правила для мирян Василіанського чину, що їх уклав митрополит Андрей Шептицький (у 1932 р. вийшло вже 3-тє видання)¹⁰. У тексті документа відчутний вплив основних положень нового статуту світських францисканців, які затвердив папа Лев XIII у 1883 р. апостольською конституцією

⁵ Noel M. History of the Franciscan Movement [Електронний ресурс] / Muscat Noel, OFM. – Режим доступу: <http://198.62.75.1/www1/ofm/fra/FRAht11.html> (14.05.11).

⁶ Ibid.

⁷ Third Orders [Електронний ресурс] / Bede Jarrett, Ferdinand Heckmann, Benedict Zimmerman, Livarius Oligier, Odoric Jouve, Lawrence Hess, John Doyle // The Catholic Encyclopedia. – Vol. 14. – New York: Robert Appleton Company, 1912. – Режим доступу: <http://www.newadvent.org/cathen/14637b.htm> (30.05.09).

⁸ Ibid.

⁹ Pańczak A. Trzeci Zakon Franciszkański na ziemiach polskich, 1883–1939 / Alojzy Marian Pańczak, OFM // Studium Franciscanum in caritate facere. – Poznań, 2009. – S. 165.

¹⁰ Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських / [уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ]. – Жовква: В-во ЧСВВ, 1932. – 32 с.

“Misericors Dei Filius”¹¹. У згромадженні редемптористів східного обряду роль третього чину фактично відіграло Архібратство Матері Божої Неустанної Помочі та св. Альфонса, засноване у Станиславові в 1927 р. Уже наприкінці 1929 р. кількість його членів сягала 15 тис. осіб¹².

Друга світова війна та особливо заходи радянської влади з ліквідації УГКЦ завдали удару й по діяльності об’єднань віруючих мирян, пов’язаних із чернечими осередками. У 50-х роках ХХ ст. були офіційно закриті останні греко-католицькі монастирі на теренах Західної України у складі СРСР¹³, сотні священників, монахів і монахинь, мирян разом із родинами перебували в тюрмах і на засланні. Лише в Івано-Франківській обл. на 1.09.1980 р. не діяло 314 храмів, із них “освоєно” для інших потреб 119, зокрема перетворено на склади 92, музеї – 21, клуби – 3, спортзали – 3¹⁴. На разі не маємо інформації про існування чи діяльність третіх чинів у складі УГКЦ протягом 1945–1974 рр.

Разом із тим, основні структури УГКЦ були збережені в підпіллі: таємно діяли монастирі та семінарії, єпископи висвячували нових священників, у приватних помешканнях, а часом і в офіційно “закритих” культових будівлях, нерідко під покровом ночі, проводили нелегальні богослужіння, звершували хрещення, шлюби та інші обряди. Серед документів уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР по Івано-Франківській обл. збереглися списки відомих радянській владі “колишніх уніатських священників”, значна частина з яких і далі “намагалася проводити свою діяльність”. Так, на 1 січня 1979 р. в області налічувалося, за далеко не повними даними радянських органів, 44 колишніх уніатських священників та 112 монахинь, із них у м. Івано-Франківськ мешкали 9 священників і 51 монахиня¹⁵.

У другій половині 1970-х років спостерігалася значна активізація діяльності підпільної УГКЦ. У звітах і донесеннях радянських функціонерів від релігії цей факт прямо пов’язували з прийняттям Гельсінських угод 1975 р. (чим також пояснювали певну обережність у переслідуваннях з боку місцевих партійних і державних органів), з роботою радіо “Ватикан” та іншими чинниками, й особливо з початком понтифікату Івана Павла II – слов’янина, представника соціалістичної країни. Він, як відзначалося в одному з радянських документів, “своєю бурхливою католицькою і політичною діяльністю підняв на душі наших уніатів”¹⁶. У бесіді з радянськими чиновниками наприкінці 1978 р. о. Роман Винничук з Івано-Франківська відверто заявив: “Може ще й для нас сонце зійде? Я думаю, що новий папа зробить все необхідне для відкриття на Україні Греко-Католицької Церкви”. У тій же радян-

¹¹ Misericors Dei Filius [Електронний ресурс] / Pope Leo XIII. – Режим доступу: <http://www.franciscan-archive.org/bullarium/mdf-e.html> (27.04.11).

¹² Бубній М. Редемптористи візантійсько-українського обряду у Львівській митрополії УГКЦ в 1913–1939 роках / ерм. Михайло Бубній, ЧНІ / Магістерська праця, написана для семінару з Історії Церкви під керівництвом о. д-ра Едварда Ноцуня, ЧНІ / [пер. з пол. с. Клари-Надії Кобелюх (Згромадження св. Вікентія)]. – Львів: Монастир св. Альфонса, 2003. – С. 156–157.

¹³ Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С. 235; *Його жс.* Українська греко-католицька церква: Історичний нарис / В. Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – С. 135.

¹⁴ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 145. – Арк. 82.

¹⁵ Там само. – Спр. 137. – Арк. 61.

¹⁶ Там само. – Спр. 149. – Арк. 8.

ській довідці наголошувалося, що “велику надію плекають підпільно висвячені священники-уніаги. Брати Сімкайло Григорій і Микола прямо заявляють, що цей час недалекий”¹⁷. Фактично рух за відновлення УГКЦ наприкінці 70-х років вступив у прикінцеву стадію, розвиваючись по висхідній аж до 1989 р., коли влада офіційно дозволила діяльність УГКЦ¹⁸.

На тлі помітної активізації підпільної УГКЦ, нових тенденцій у міжнародній ситуації, в середині 1970-х років, як свідчать зібрані нами дані респондентів, були відновлені треті чини деяких чернечих згромаджень, і зокрема Чину Найсвятішого Ізбавителя (ЧНІ, або редемптористів) та Чину св. Василя Великого (ЧСВВ, або василіан).

Так, багаторічна настоятелька терціаріїв ЧНІ в підпіллі п. Марія Кияк (дружина підпільного священника УГКЦ о. Романа-Андрія Кияка), згадує, що в Івано-Франківській обл. Третій чин редемптористів діяв із 1975 р., спочатку – в Делятині. Поступово поширив свою роботу на Яремче, Білі Ослави, Стримбу, Надвірну та інші населені пункти, потім перебрался й до Івано-Франківська – орієнтовно в 1985–1986 рр. – на восьмому році її настоятельства. Марія Кияк очолювала третій чин із 1978 р. упродовж 13 років. До неї була Ореста Зарівська (у чині – с. Теофіля). Та залишила їй духовний заповіт: “Ревно працюйте у винограднику Христовому”¹⁹.

І справді, як свідчить п. Марія, люди були дуже ревні. Зібрання проводилися лише вночі, сходилося по 50 і більше осіб. Інколи міліція натрапляла на їхні зібрання, але завдяки мудрій поведінці господарів помешкань вдавалося виходити з ситуацій і викриті вони не були.

Приймаючи обіти при вступі до третього чину, одержували нові імена (Марія Кияк у чині називалася с. Ольгою). Справжніх імен і прізвищ один одного, здебільшого, не знали. Вона сама навіть намагалася не знати, щоб на допиті, під тортурами, не видати. “Всяке бувало, викликали людей на допити, розпитували, вивідували, але ніхто так і не зрадив. Люди всі були дуже добрі, активні, побожні, жертвовні”²⁰.

Чоловік п. Марії, о. Роман-Андрій Кияк, був духівником третього чину. Приїжджав на свята до різних населених пунктів, служив, сповідав. Дора, Яремче, Кути, Косів, Космач, Делятин – ось далеко неповний перелік підпільних станиць-парафій, де о. Роман душпастирював, використовуючи задля конспірації інші імена²¹. Син п. Марії та о. Романа – о. Святослав Кияк (нині професор Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, завідувач кафедри релігієзнавства, теології і культурології), згадував із дитинства про батька, що коли приходив священник-підпільник до хати, то знак людям до зібрання подавали так: господиня вішала мокрий мішок на паркан.

Провідником третього чину редемптористів у Делятині був теперішній Тернопільсько-Зборівський владика Василь (Семенюк), сам родом із Дори, тоді – ще зовсім молодий священник, якого любовно всі називали “отець Василько”.

¹⁷ Там само. – Спр. 145. – Арк. 98.

¹⁸ *Андрухів І.* Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ ... – С. 394.

¹⁹ Спогади Кияк Марії, 1924 р. н., м. Івано-Франківськ. – Архів автора.

²⁰ Там само.

²¹ *Байцар А.* Отець Кияк Роман-Андрій – вірний син Української Греко-Католицької Церкви [Електронний ресурс] / А. Байцар. – Режим доступу: http://vinnikiplus.in.ua/publ/vynnyku/otec_kijak_roman_andrij_virnij_sin_ukrajinskoji_greko_katolickoji_cerkvi/21-1-0-659 (18.02.13).

Отець-монах Микола Волосянко²² склав статут третього чину в підпіллі. Активно працювали також уже покійний о. Андрій (прізвище, на жаль, респондент не вказала), о. Михайло Косило²³ з Дорі, о. Кисілевський та інші. Велику працю з ним провадив о. Михайло Винницький (1926–1996), чотири рази засуджений за радянських часів²⁴. Священики були дуже відважні. Для третього чину проводили окремі реколекції. Очоловав увесь цей рух митрополит підпільної УГКЦ Володимир Стернюк (1907–1997).

Марія Кияк у Третьому чині редемптористів склала довічні обіти. По виході з підпілля передала обов'язки настоятельки п. Марії Говері – матері трьох священиків. У їхній квартирі (мали вони велику квартиру) збиралося й до сотні людей. Сама п. Марія Кияк після того ще 18 років займалася катехизацією дітей, готувала їх до першого Святого Причастя (працювала в середніх школах № 18, 21, 23 Івано-Франківська). У жовтні 2011 р., на час нашої розмови, п. Марія через поважний вік (87 років) уже відійшла від активної праці в чині, проте дякувала Богові, що ще могла щодня ходити на Службу Божу до церкви. Вона також вказувала на значення архибратства для виникнення третього чину: “Раніше наш Третій чин називався Архібратство Матінки Божої Неустанної Помочі, потім у підпіллі став називатись «Третій чин», а зараз знову – Архібратство”²⁵.

Пані Марія Говера пригадувала, що стала настоятелькою третього чину відразу по виході з підпілля, після Марії Кияк, у 1990 або 1991 р. й працювала до 2008 р., а тоді обрали нову настоятельку. Сама була в чині з 1982 р. Вона підтверджує, що в Івано-Франківській обл. Третій чин редемптористів у підпіллі був створений з благословення владика Володимира (Стернюка). Статут офіційно не затверджений у Римі, адже за умов нелегальної діяльності такої можливості фактично не було.

“У чині ми мали кожен місяць науки, реколекції – кожен рік, настоятелька з нами працювала і ми виховувались, як малі діти. Багато допомагали священикам, носили речі, шукали хати для Служб Божих... І самі виховувались, і допомагали виховуватися іншим. Уже по виході з підпілля ми створили наші гуртки в Тернополі, за підпілля їх там не було. Були якісь інші групи, пов'язані зі Львовом. Точно сказати важко, що було й як, все було дуже скритно”²⁶.

²² Волосянко Микола Прокопович, 1930 р. н., уродженець Старого Лисця, монах-редемпторист, підпільно висвячений на священика владикою Миколаєм (Чарнецьким) у 1957 р. У 1970 р. засуджений терміном на 3 роки “за опір властям”. 1976–1978 рр. працював коচেгаром в Івано-Франківську (ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 123. – Арк. 29; там само. – Спр. 137. – Арк. 39).

²³ Косило Михайло Васильович, 1932 р. н., мешкав у власному будинку в Дорі, двічі судимий за радянської влади. В одному з радянських документів 1979 р. повідомлялося, що в Яремчі та Дорі “діє дуже агресивно священик-уніат Косило Михайло, який окрім праці на пасіці державній має час на нелегальні Богослужіння в Яремчу, Білих Ославах і інших селах” (*Андрухів І.* Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки... – С. 252; ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 143. – Арк. 7).

²⁴ У спогадах респондентів про третій чин, очевидно, йдеться про діяльність о. Михайла Винницького в 1983–1985 та 1987 – на початку 90-х років, оскільки в 1975–1983 та 1985–1987 рр. він відбував відповідно третій і четвертий терміни ув'язнення (спогади про нього докладніше див.: *Редемптористи: 90 літ в Україні. 1913–2003* / [упоряд. о. Ярослав Приріз, ЧНІ]. – Львів: Видавничий відділ отців редемптористів “Місія Христа”, 2003. – С. 190–200).

²⁵ Спогади Кияк Марії, 1924 р. н., м. Івано-Франківськ. – Архів автора.

²⁶ Спогади Говері Марії, 1937 р. н., м. Івано-Франківськ. – Архів автора.

Активним членом третього чину в підпіллі була п. Ольга Рогацька з с. Горохолина Богородчанського р-ну. До чину її “привела” важка недуга 9-місячного сина Василька. Тоді в дитячій лікарні познайомилася з глибоко віруючою жінкою Анною Сітко, яка працювала в лікарні й виявилася членом підпільного третього чину редемптористів. Вона порадила п. Ользі в молитві пожертвувати свого вмираючого сина на священника (зараз він – єромонах о. Григорій Рогацький, Згромадження Воплоченого Слова, УГКЦ) та передати його під опіку Матері Божої, а самій вступити у третій чин, щоб самовіддано працювати на славу Божу. Разом із п. Анною почала відвідувати таємні богослужіння, познайомилася із священниками. 6 серпня 1982 р., за півроку після обличчя (на які її благословив о. Василь Семенюк), урочисто склала обіти під час підпільного Богослужіння в Івано-Франківську. Обіти приймав о. Микола Волосянко. Тоді ж несподівано довідалася про священство її односельчанина – учителя Андрія Кияка та про те, що його дружина, також учителька, – настоятелька третього чину²⁷.

Майже десятиліття п. Ольга жила небезпечним подвійним життям (працювала головним бухгалтером у колгоспі, мала чоловіка й трьох дітей). У їхній оселі часто відбувалися таємні молитовні зібрання, з’їжджалися греко-католики з різних міст і сіл. Водночас терціарії вийжджали на підпільні зібрання до інших населених пунктів. Пригадує, що однієї неділі вони могли бути на Службі Божій у Дорі, другої – в Делятині, третьої – у Старуні... Літургії відправляли тільки вночі, іноді й по дві за ніч. Згадує також, як одного разу вони з приятельками по чині їздили до Тарновиці, де мали таємно висвячувати нового греко-католицького священника. Посеред ночі люди відчинили храм (офіційно закритий радянською владою), принесли до нього все необхідне. Вмить на стінах з’явилися образи в рушниках, запалали свічки, битком набилося людей. “Це було незвичайне видовище”²⁸.

Діти п. Ольги буквально вирости у греко-католицькому підпіллі – Василько ще малим прислужував священникам на відправах. Регулярно, двічі на місяць, о. Роман Кияк проводив у Горохолині катехизацію для дітей, організовував відзначення християнських свят. Його родина була взірцем порядності й шляхетності²⁹.

Ольга Рогацька була першим терціарієм у Горохолині, пізніше вступило ще півтора десятка осіб. Вона свідчить, що у 80-х роках члени третього чину були в Івано-Франківську, Надвірній, у селах Білі та Чорні Ослави, Старуня, Стримба, Дора, Лоева, Підгір’я та ін. Раз на місяць збиралися, найбільше у Стримбі, там часто проводили й реколекції – з’їжджалася до трьох десятків осіб і по три ночі ночували там. Активними були не лише жінки, а й чоловіки, чимало було діяльних і жертвних подружжів. Одним з основних завдань терціаріїв, окрім певних молитовних обов’язків, була організація помешкань для підпільних богослужінь, попередження людей та зберігання богослужбових речей³⁰.

²⁷ Клебан Т. Нехай буде воля Твоя, Господи. Про складну й нелегку долю родини Рогацьких з села Горохолини, яка пішла дорогою служіння Богові / Т. Клебан // Слово народу. Часопис Богородчанської районної ради. – 1999. – 4 грудня.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ Спогади Рогацької Ольги, 1941 р. н., с. Горохолина Богородчанський р-н Івано-Франківської обл., аудіозапис, архів автора.

Цікаві свідчення п. Нелі Сав'як, яка вступила у Третій чин редemptористів у 1985 або 1986 р. (одержала ім'я Тереза). Усе життя вона мешкала в Пасічній, на околиці Івано-Франківська, і розташування її будинку було, за словами респондента, дуже сприятливим для таємних зібрань. “Це було велике згромадження, яке охоплювало багато людей – людей дуже побожних і щирих. Це було не просто згромадження, це була родина і навіть більше, ніж родина”. Теперішній Тернопільсько-Зборівський владика Василь (Семенюк) свого часу якось сказав їй: “Ви ще будете жаліти за тими роками”. І справді, “не зважаючи на те, що ми ховалися, десь там і по хатах, і по лісах, і попід кущі... все рівно це були гарні часи: у нас була мета, ми знали для чого і що, була дуже щира молитва”³¹.

Вступ у третій чин відбувався дуже урочисто, хоч умови підпілля диктували свої правила перестороги. Статут додому не давали, молитвеників друкованих не було (мала молитвеник “фотографований і роблений”). Проте між членами чину з інших населених пунктів підтримували зв'язки. Останньої неділі кожного місяця всі терціарії збиралися на “уєдинення”, під час якого мали Службу Божу, молитви, розважання, багато наук, дотримувалися мовчанки. Тривали такі щомісячні зібрання майже весь день – як правило, від 9 години ранку й до 5-6 вечора. Господиня помешкання, де збиралися, годувала всіх обідом.

Раз на рік відбували в чийсь оселі кількадевні реколекції. Приїжджі ночували, місцеві йшли на ніч додому, а рано знову приходили. Люди в чині були різного віку – старші, і молоді – чоловіків було чимало, що для респондента спочатку було досить дивним. Хоч не мали сучасних засобів комунікації, про нагальні потреби повідомляли швидко – достатньо сказати комусь одному й до кінця дня за здоров'я хворого або в іншій потребі молилася вже вся спільнота³².

Статут Третього чину редemptористів у підпіллі складався з шести розділів³³. Перший визначав мету, яка полягала в тому, щоб “допомогти людям в освяченні себе і у спасенні, і щоб дати можливість якнайбільшій кількості вірних виконати наказ Спасителя: «Будьте досконалі!». Наголошувалося, що третій чин у задумах засновника – св. Франциска – мав проникнути всю систему, всі сфери людського життя, усі верстви й усі життєві відносини, перемінити не тільки тих людей, які належать до чину, але й тих, які стоять осторонь Церкви.

Другий розділ мав назву “Третій чин – це монаший чин”. У ньому зазначалося, що побудова власного життя за євангельськими радами вимагає духовного розриву зі світом і зростання в душі вбогості, чистоти й послуху. Усі ці ознаки чернечого життя є в терціарстві, проте й те, чого немає в першому й другому чинах – мирянин покликаний “погодити своє гірке життя у світі із благословенними ласками монашого чину”. Оскільки священики та монахи “не мають зараз великого доступу до безбожників”, значно більше безпосередньо на суспільство може впливати світська людина, скріплена у християнській вірі та моральних чеснотах. Тому почесна місія-завдання для терціаріїв – бути апостолом Христової науки серед власного оточення, живим прикладом чеснот і добрих діл.

³¹ Спогади Сав'як Нелі, 1939 р. н., м. Івано-Франківськ, аудіо запис. – Архів автора.

³² Там само.

³³ “Нехай прийде царство Твоє! Хто йде за Мною, не ходить у темряві”. – [Б. м.: б. в., 1975 ?]. – 27 с.

Третій розділ накреслював орієнтири для святості життя самих терціаріїв і, передусім, строгий обов'язок уникнення непотрібних балачок, обмов, суперечок, гніву ("це ганьба для Третього Чину. Таким не місце у цьому чині..."). В оточенні, в якому живе член чину, він повинен бути прикладом святого життя, доброти, лагідності, жертовності. Вже самою святістю життя він – "мовчазний апостол". Разом із тим, усі побожні релігійні практики (молитви, Літургії, Святі Тайни) – це лише половина обов'язків терціарія, адже Третій чин існує й для того, щоб допомогти іншим людям у спасінні душі: "Треба ... напружити свої сили і для праці для інших, щоб через поліпшення їх долі наблизити їх до Христа і св. Католицької Церкви". Особливо необхідно опікуватися хворими, каліками, немічними, опущеними, вбогими. Таким потребуємим потрібно допомагати не лише духовно, але й матеріально.

У четвертому розділі під назвою "Терціар у родині" наголошувалося, що родина терціаріїв та їхній дім – це місце миру, любові й християнських порядків. Там немає місця на суперечки, непорозуміння, незадоволення. Діти мусять чути від старших тільки лагідне, щире, правдиве і формуюче слово. Батьки навчають дітей у таких родинх Божої науки, душевної і фізичної чистоти, правдомовності, любові до праці, молитви й порядку. Водночас праця та сімейні обов'язки не повинні були заважати терціарію своєчасно й досконало виконувати визначені статутум чернечі обов'язки – молитви, розважання, духовні читання, участь у літургійному житті тощо. Усе це можливе тільки за умов дотримання щоденного розпорядку та якщо вони "не марнуватимуть часу на довгі непотрібні розмови чи зустрічі". Звісно, потрібні й розваги, і відпочинок, але все повинно бути пронизане духом доброти й любові.

П'ятий розділ закликав члена третього чину бути добрим прикладом у поведінці та мові й насамперед позбутися "дешевої беззмістовної балакучості". Адже терціарії постійно контактують з людьми й поведінкою демонструють свою духовну вартість. Нагадуючи прислів'я про те, що "добра мова – коротка" та "багатослів'я не буває без гріха", автор зауважував, що "чим святіше життя веде член третього чину, чим він більше культурний, тим з меншими подробицями він розказує про все, що бачив, чув, прочитав". Поряд із цим, він вказував на потребу, щоб "наша мова була як найбільш літературна і щоб ми були завжди своєчасно зорієнтовані у найважливіших політичних, наукових новинах, щоб світські люди, які тільки цим цікавляться, не сторонилися нас, вважаючи нас відсталими".

Найбільшим за обсягом був останній, шостий розділ, що подавав огляд основних правил статуту третього чину. Насамперед зазначалися умови вступу до чину: вік щонайменше 16-18 років, переконаний католицький дух і послух Святому Престолу, заборона участі в богослужіннях інших віросповідань. Жінка для вступу повинна мати згоду чоловіка, діти – дозвіл батьків. Наголошувалося, що в чині немає місця для "гнівливих осіб, схильних до сплетень, обмов, образ і зневаг ближнього". Вони, а також обтяжені важкими гріхами, повинні були пройти довший час випробувань та докласти всіх зусиль, щоб позбутися своїх вад. Особливо потрібна була боротьба за опанування над своїм язиком.

Нові члени третього чину в особливо урочистій атмосфері приймали символічні "облечини" на півроку (хоча спеціального одягу в умовах нелегальної діяльності не носили), а потім обіти – на термін від 1 до 3 років. Обіти треба було поновлювати щороку під час триденних реколекцій. Духовному вдосконаленню

терціаріїв слугували й обов'язкові щомісячні спільні зібрання усіх членів третього чину ("уєдинення"), а також читання духовної літератури, строге виконання молитовного правила, яке зобов'язувало під гріхом. Кожне "уєдинення" мало конкретну тему й мету, під час нього бажаним був звіт терціарія про свою діяльність, складання пожертв для вбогих, сиріт та в інших потребах у певному відсотку від своїх доходів чи заробітку. Неучасть у щомісячних зібраннях вважалася несумісною з членством у чині.

Приписані молитви потрібно було розділити впродовж дня, щоб уникнути гріховного поспіху, а місце для розмови з Богом обирати, по можливості, тихе й безлюдне, що не сприяло б розсіянню. Документ заохочував до частого сповіді та частій, а при можливості й щоденної, участі у Святій Літургії. Вільний від важкого гріха міг навіть щоденно приступати до Святого Причастя, хоч це й не вимагалось як обов'язкове (обов'язковою була участь у Святій Літургії в неділі та свята). Особливо наголошувалося на потребі регулярної молитви за душі померлих терціаріїв, а спільна участь у похороні членів третього чину була обов'язком і виявом братньої любові.

Терціарії не могли брати участі в негідних розвагах і розмовах, мали бути поміркованими в їжі та пості, який мав відповідати вимогам Церкви. "Надмірний піст, який часто накладають собі терціарія, може зашкодити здоров'ю і викликати незадоволення домашніх... Краще додатковий строгий піст на очі, язик, вуха, а здоровим, збереженим організмом нужно провадити апостольську працю у суспільстві". Уся праця мала бути проникнута любов'ю до Бога і ближніх. Закінчувався текст закликом: "Залиш марне марним людям, а сам же пильнуй те, що велів тобі Господь".

Тоді ж, у середині 70-х років ХХ ст., на Прикарпатті було відновлено й Третій чин св. Василя Великого. Хоч одна з респондентів, п. Олена Пищ, зазначає час свого вступу до нього як приблизно "десь 1975 рік", усе ж найвірогіднішою датою відновлення василіанського чину мирян у підпіллі є 1977 р. На неї вказують інші респонденти. До цього ж року традиція відноситься і статут третього чину, який діяв у підпіллі³⁴.

Статут³⁵ визначав чин як "згуртування вірних, світських людей, що хочуть брати участь в монашому подвигу по Уставу Св. Василя Великого". Мета чину – потрійна: "а) віддавати славу Богові, ширити її між людьми; б) свідомо безустанна праця над удосконаленням своєї душі; в) будувати Царство Боже на землі в душах ближніх". Це мала бути апостольська праця в усіх її видах і потребах: харитативна, суспільна, виховна, наукова. Терціарії покликані зберігати та розвивати християнські й вселюдські цінності, дбати про вартісні християнські родини, виробляти еліту на релігійній і громадській сферах життя. Засобами осягнення мети визнавали Святі Тайни, молитви, духовні вправи, особисту аскезу, устами, науку, матеріальні допомоги. Відзнаки третього чину – параман і пояс, які треба було носити постійно. Особливо заслуженим уділявся габїт, який одягали в дні облечин, обітів та їх віднови, в годину смерті.

³⁴ Голомідова Х. Мирянський чин святого Василя Великого (III чин) / с. Християна Голомідова, настоятелька МЧСВВ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://monastur.com/?p=362> (08.09.11).

³⁵ Устав III Чину Святого Василя Великого: На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. – [Б. м.: б. в., 1977 ?]. – 23 с.

До третього чину василіан могли належати “всі, доброї волі мужчини, жінки, вільні і жонаті, заміжні і старі (молоді після 16 років). Люди всіх класів, станів, крім тих, що зв’язані монашими обітами”. Також могли належати “із світського духовенства, питомці, священники, єпископи”. Новіціат починався з моменту облечин і тривав рік (при потребі міг бути продовжений ще на півроку), після чого кандидат допускався до обітів. Складали урочисто такі обіти: а) убожество (“не жити понад стан, бути задоволеним з усього”); б) чистоти (“дівича скромність у поведінці, одежі, поглядах, словах, думках”); в) подружжя (“стеретися того, всього, що в подружжі заборонено 6-ю і 9-ю заповідями”); г) послуху (родичам, церкві, уставам, настоятелям у межах їх компетенції). Уже під час облечин новик одержував нове, духовне ім’я. З новіціату ще можна було вийти без гріховної вини, обіти ж складали на все життя. Окрім того, за статутом двічі на рік під час Служби Божої всі члени третього чину мали відновлювати свої обіти – у день св. Василя Великого і в день свв. ап. Петра і Павла.

Центром внутрішнього духовного життя терціарія-василіанина статут визначав постійну адорацію Бога (“стоїмо перед Богом безпосередньо в кожній хвилині в усьому нашому житті, пам’ятаємо завжди про Його присутність... Для Нього все жертвуємо, для Його прослави”). Також треба було старатися щодня присвятити хоча б 10 хв. на розважання або духовне читання, щовечора 5 хв. на іспит совісті, щодня відмовляти вервицю; раз на рік – відбути триденні реколекції, а якщо немає можливості, то день спільної віднови духа (при цьому зберігати мовчання, присвячувати більше часу молитві). Сповідь відбувати бодай раз на місяць, Святе Причастя приймати по можливості якнайчастіше, а то й щоденно. Статут докладно й конкретно регламентував молитовні правила світських василіан.

У зовнішньому житті члена третього чину мали характеризувати передусім повага, скромність, спокій, розважність: “Одягаємось так, як одягаються люди середнього стану – не визиваюче. Скромні в рухах, поставі, поглядах, пам’ятаючи завжди, що ми є «Храм Св. Духа» і, що ближній такий же храм Св. Духа”. Необхідно було старатися по можливості набувати знань теоретичних і практичних, плекати християнське подружжя як “першу колицю святості, священничих і монаших покликань”, пильно дбати про ґрунтовне християнське виховання дітей. У житті суспільному – засуджувати розпусність, розлучення, алкоголізм, гнівливість, ненависть, мстивість, будь-яку кривду словом чи ділом, заохочувати всіх до доброго.

Головним настоятелем третього чину вважався протоархимандрит Василіанського чину, а на місцях його очолював протоігумен провінції, від імені якого діяв т. зв. візитатор, котрим міг бути тільки священник ЧСВВ. Він призначав провідника для кожної групи третього чину з числа священників-василіан або, за відсутності таких, принаймні зі священників, які належали до третього чину св. Василя Великого. Самі члени на загальних зборах обирали на трирічний термін раду (управу), яка з-поміж себе обирала настоятеля, його заступника, учителя, скарбника й секретаря. Рада повинна була засідати раз на місяць, перед загальними зборами, які теж скликали щомісяця. На них спільно молилися, слухали проповіді й духовні науки, збирали пожертви. Терціарії мусіли відвідувати хворих членів чину, а в померлих бути на похованні, жертвувати за них Святе Причастя й молитви на вервиці.

Одна з найперших членів цієї спільноти в Івано-Франківській обл. Олена Пищ належала до підпільної УГКЦ ще задовго до вступу в чин – з 60-х років (мешкала з чоловіком Василем в Івано-Франківську по вул. Кобилянської). Брала участь у нелегальних богослужіннях, підтримувала зв'язки з монахинями-мироносицями й василіанками, в її великій родині брали шлюби, хрестили дітей та відбували інші обряди, які звершували підпільні греко-католицькі священники. Найчастіше це були отці: Іван Демушка³⁶, Петро Дутчак, Яків Тимчук (з 1979 р. – єпископ) і, за словами респондента, “владика Роман (Винничук)”³⁷.

Саме останній, вірогідно, й був одним із головних ініціаторів відновлення василіанського третього чину в Івано-Франківську, адже після розмови з ним Анни Миринди й розпочалася підготовка перших сестер-терціарок до новіціату. Він же призначив і першу настоятельку василіанського третього чину – с. Оресту Колюх³⁸. Серед перших в Івано-Франківську до чину вступили п'ятеро осіб: Анна Миринда, Віра Ковальчук, Людвіга Крижанівська, Парасковія Щербяк і Олена Пищ (дещо пізніше до чину вступив і її чоловік). До новіціату їх приймав о. Яків Тимчук. Свої перші обіти вони приймали, як і перед тим новіціат, у настоятельки монастиря сестер-василіанок с. Мирослави Максимович, яка мешкала по вул. Довбуша, 5, в Івано-Франківську³⁹. Там само й часто збирався третій чин. Кількість членів якого поступово зростала за рахунок не лише мешканців обласного центру, але й багатьох сіл. Олена Пищ (у чині – с. Йосафата) шила для них передбачені статутом пояси з матерії, яку постачала їй настоятелька с. Ореста.

³⁶ Демушка Іван Васильович, 1917 р. н., уродженець с. Угринів, закінчив гімназію та духовну семінарію (1943), був судимий за радянської влади. Працював сторожем в обласному архівному управлінні до 1978 р., коли вийшов на пенсію за віком. У протоколі бесіди з ним радянських чиновників від 9.11.1978 р. було сказано: “За наявними даними, він активно діє як священник: відвідує доми монахинь, де проводить богослужіння, обряди” (ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 137. – Арк. 47).

³⁷ Винничук Роман Теодорович, 1910 р. н., освіта вища, греко-католицький священник, мешкав у м. Івано-Франківськ, вул. Лермонтова, 18а/1; судимим не був. За повідомленнями, що надходили до компетентних радянських органів у 1978–1979 рр., серед вірних була опінія, що Роман Винничук “займає яке то вище становище серед уніатів від звичайного священника”, а в іншому донесенні повідомлялося: “...про нього ходила така версія, що він має прерогативи єпископа, що позначилося на його дія” (*Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки...* – С. 251; ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 137. – Арк. 57; там само. – Спр. 143. – Арк. 7). Цікаво, що цілком аналогічні припущення висловлювалися й щодо Софрона Дмитерка та Павла Василика, які справді були єпископами. Проте в переліку відомих сьогодні єпископів підпільної УГКЦ о. Романа Винничука немає. – Див., напр.: Катакомбна Церква. Структура УГКЦ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ichistory.org/ukrsite/churchex/church19.html> (18.03.13). Насправді він виконував обов'язки генерального вікарія, чим і були спричинені чутки про його єпископський статус.

³⁸ У списку відомих радянській державі уніатських монахинь, які 10.05.1978 р. мешкали в Івано-Франківську, згадана Колюх Ольга Гнатівна, 1917 р. н., освіта середня, працювала бухгалтером (ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 137. – Арк. 26). Чи йдеться про ту ж особу, нам невідомо.

³⁹ У списках відомих радянським органам колишніх уніатських монахинь, що проживали в м. Івано-Франківськ, с. Мирослава Максимович не значиться (ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 123. – Арк. 34–40; там само. – Спр. 137. – Арк. 25–26).

Терціаріями опікувалися різні священники, а найчастіше отці: Іван Демущка, Петро Дутчак, Петро Шешурак⁴⁰, Роман (Андрій) Кияк, Микола Волосянко, Володимир Шкредько⁴¹, Роман Винничук і Яків Тимчук, згодом постійно Іван Репела. Щороку відновлювали обіти за участю, як правило, єпископа Якова Тимчука. Олена Пищ разом із настоятелькою вирішували, де відбуватимуться підпільні богослужіння, які вони повинні були мати спільно щонайрідше раз на місяць, повідомляли людей, приносили богослужбові речі. Господарі помешкання, зазвичай, після Служби Божої влаштовували гостину – мали нагодувати обідом усіх присутніх⁴².

Людвіга Крижанівська (с. Марта) з Єзуполя вступила у Третій чин св. Василя Великого 11 грудня 1977 р. разом із Парасковією Щербяк, яка прийняла ім'я Катерина. З Єзуполя їх було в чині тільки двоє, решта – з різних населених пунктів, зокрема й з Івано-Франківська. Літургію старалися мати в кожного члена чину раз на місяць. Вона підтверджує свідчення Олени Пищ про те, що зібрання проводили спочатку в настоятельки монастиря сестер-василіанок с. Мирослави, яка мешкала по вул. Довбуша в Івано-Франківську. Там збиралися й підпільні священники УГКЦ на чолі з владикою Софроном (Дмитерком).

Владика дозволив с. Марті й Катерині зберігати вдома Святі Тайни, відтак вони щодня мали Святе Причастя й щомісяця сповідь. Священники прибували до них додому ввечері або вдосвіта, відправляли богослужіння. Це були: владика Яків (Тимчук) (про те, що він був єпископом, с. Марта тоді не знала), о. Володимир Шкредько, о. Петро Дутчак із Драгомирчан, а найбільше о. Микола Волосянко – їхній постійний душпастир, який вінчав їхніх дітей та хрестив онуків. Отець Андрій Кияк у хаті с. Марти готував шістьох дітей до першого Причастя (дві її дочки та четверо чужих). Потім вони одержали нового священника – о. Івана Репелу, який тоді був зовсім молодим хлопцем, закінчив підпільну семінарію, а працював в аптеці фармацевтом. Односельчани його не підозрювали, адже ніхто не міг подумати, що юнак уже був священником. Натомість сусіди звертали увагу, що Людвіга та Парасковія не ходять до церкви (вона була в селі православною), і вважали їх “баптистами”. Так вони жили аж до часу легалізації УГКЦ. Людвіга Крижанівська стверджує, що в підпіллі греко-католики були “як одна сім'я, всі були рівні, любилися як рідні, всі були одної думки...”⁴³.

Олена Дівнич (с. Юлія, III ЧСВВ) згадує, що всі Служби Божі “організовував отець Василик” (о. Павло Василик, з 1974 р. – підпільний єпископ УГКЦ, про що частина вірних не знала). Коли їхали до Зарваниці, то не могли відправляти у храмі,

⁴⁰ Шешурак Петро Йосифович, 1906 р. н., уродженець с. Пшеничники, закінчив гімназію та духовну семінарію у Станиславові (1930), служив священником у різних населених пунктах Івано-Франківської обл. Мав судимість у радянський час. У 1947–1954 рр. працював заготівельником сировини, потім офіційно ніде не працював через хворобу, пенсії не мав, мешкав у рідному селі. 1979 р. згадується у списку “колишніх уніатських священників”, які ще “намагаються проводити свою діяльність” (ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 123. – Арк. 29; Там само. – Спр. 137. – Арк. 46; Там само. – Спр. 143. – Арк. 50).

⁴¹ У спогадах двох респондентів вказано “о. Шкретко” або “Шкретка”. Тут ідеться, очевидно, про о. Володимира Шкредька, 1916 р. н., який був відомий радянській владі як василіанин, мешкав у с. Маринополь, судимий (ДАІФО. – Ф. Р-388. – Оп. 2. – Спр. 123. – Арк. 28).

⁴² Спогади Олени Пищ, 1928 р. н., м. Івано-Франківськ. Рукопис, копія в архіві автора.

⁴³ Спогади Людвіги Крижанівської, 1929 р. н., смт. Єзупіль Тисменицький р-н Івано-Франківська обл. Рукопис, копія в архіві автора.

а йшли на гору в ліс. Якось там зібралися сестри-монахині, сестри третього чину й священники. Люди з села принесли стіл, черниці мали з собою білу скатертину й на неї поставили ікону – так відправлялося Богослужіння. Правив о. Василик, а о. Володимир Війтишин (нині – митрополит УГКЦ в Івано-Франківську) сповідав під деревом. Олена Дівнич пригадує, що досить часто Службу Божу не відправляли до кінця, бо надходило попередження про прибуття міліції⁴⁴.

У хаті в с. Агнети (Анни Бублик), III ЧСВВ, в Івано-Франківську часто відправляли богослужіння, священники хрестили дітей, давали шлюб. Згадує, як на Великодні свята о. Василик відправляє Літургію опівночі, святить паски. Із сусідів ніхто не доносить, хоча знали, що в неї постійно збираються люди. Одного разу комусь із священників стало погано й він так і пролежав до пізнього вечора, аж поки поїхав додому: лікаря до нього не викликали, бо боялися викриття.

Для поїздки до Зарваниці зять с. Агнети Іван Надієвський виписав на роботі автобус. Коли в дорозі зупинила міліція, сказали, що їдуть на весілля і їх пропустили. Згодом стало відомо про поїздку й усе це ледь не закінчилося звільненням Івана з роботи. Згадує також, що Третій чин василіан проводив таємні зібрання в помешканні с. Марти, яка проживала в Івано-Франківську по вул. Галицькій⁴⁵.

Після легалізації УГКЦ Третій чин василіан продовжив діяльність уже в нових умовах. В Івано-Франківську чин очолює настоятелька с. Христяна Голомідова⁴⁶.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що світські відгалуження чернечих згромаджень (“треті ордени”) посідали важливе місце у структурі й діяльності підпільної Української Греко-Католицької Церкви. Враховуючи “мовчанку” офіційних радянських документів про терціаріїв, пролити світло на їхнє минуле дозволяє застосування методів усної історії, аналіз та співставлення спогадів і свідчень активних учасників цього руху. Вони доводять, що в 1975–1977 рр. на теренах Івано-Франківської обл. було створено особливі об’єднання мирян – Треті чини редемптористів і василіан, які займали проміжне становище між чернечим та світським способом духовного життя. Загалом треті ордени відіграли помітну роль у забезпеченні нелегального функціонування УГКЦ аж до її виходу з підпілля наприкінці 80-х років ХХ ст., і з моменту свого заснування досі діють. Подальше вивчення й висвітлення їхньої діяльності, зокрема на теренах інших областей, передусім Львівської та Тернопільської, залишається актуальним науковим завданням.

Олег Жерноклеєв. Терціарии в подполье: организации мирян УГКЦ на Прикарпатье в 70–80-х годах ХХ века

Рассмотрено место и значение светских ответвлений монашеских конгрегаций (“третьих орденов”) в структуре и деятельности подпольной Украинской Греко-Католической Церкви. Констатируя “молчанье” официальных советских документов о терциариях, в основу источниковедческой базы исследования положено воспоминания и свидетельства активных участников этого движения. Подтверждено, что в 1975–1977 годах на территории Ивано-Франковской обл. были созданы особые объединения

⁴⁴ Спогади Олени Дівнич, 1920 р. н., м. Івано-Франківськ. Машинопис, копія в архіві автора.

⁴⁵ Спогади Анни Бублик, 1924 р. н., м. Івано-Франківськ. Машинопис, копія в архіві автора.

⁴⁶ *Голомідова Х.* Мирянський чин ...

мирян – третьи ордены редемптористов и василиан, которые занимали промежуточное положение между монашеским и светским образом жизни и сыграли заметную роль в обеспечении нелегального функционирования УГКЦ до самого момента её выхода из подполья в конце 80-х годов XX века.

Ключевые слова: УГКЦ, терциарии, редемптористы, василианы.

Oleg Zhernokleyev. Tertiaries in the underground: lay organisation of the UGCC in Ivano-Frankivsk region in the 1970s–1980s

The article analyses the place and importance of secular associations within religious congregations (“Third Orders”) in the structure and activity of the clandestine Ukrainian Greek Catholic Church. As their activities were omitted in the Soviet documents the author based his research on the memories and testimonies of active participants of this movement. They confirm that in 1975–1977 in Ivano-Frankivsk region the special lay associations, the Third Orders of St. Basil and the Congregation of the Most Holy Redeemer were established. They occupied an intermediate position between the monastic and secular ways of life and played a significant role in the way the UGCC functioned underground until the late 1980s, when it came into the open.

Key words: the UGCC, tertiaries, the Redemptorists, the Basilians.